

УДК 343.1:65.012.8+004

Є. О. Жицький

**РОЗВИТОК ОПЕРАТИВНОГО ОБСЛУГОВУВАННЯ ОБ'ЄКТІВ,
ЯКІ НАДАЮТЬ ІНФОРМАЦІЙНІ ПОСЛУГИ З ВИКОРИСТАННЯМ
ІНТЕРНЕТУ**

Проаналізовано становлення оперативного обслуговування об'єктів, які надають інформаційні послуги з використанням інтернету, та визначено основні тенденції розвитку такої діяльності. Виділено два етапи розвитку оперативного обслуговування об'єктів, які надають інформаційні послуги з використанням інтернету: 1) становлення оперативного обслуговування як самостійного інституту оперативно-розшукової діяльності; 2) впровадження у сферу економіки інтернету, який дав поштовх до виникнення нових видів згаданого інституту. За результатами аналізу запропоновано більш широке застосування аналітичної розвідки у рамках здійснення досліджуваного виду оперативного обслуговування.

Ключові слова: оперативне обслуговування, інформаційні послуги, Інтернет, оперативно-розшукова діяльність.

© Жицький Є. О., 2015

Постановка проблеми. Кінець ХХ – початок ХХІ сторіччя ознаменувався експоненційним зростанням використання комп'ютерних технологій в усіх сферах людської діяльності. Економіка багатьох країн як найбільш динамічна система стала локомотивом упровадження таких технологій не лише у побут громадян, але й у промислові цикли, автоматизацію секторів економіки тощо. Частина економічної діяльності була перенесена в мережу Інтернет. Сьогодні все більша кількість послуг надається в електронному вигляді. У цьому сенсі можна назвати окремі функції провайдерів телекомунікацій; операторів зв'язку; інтернет-продажі, як от, наприклад, електронні квитки; ріелторські послуги; аутсорсинг; сервіси оголошень тощо. Разом із позитивним ефектом, який полягає у пришвидшеному товарному та грошовому обігу, скороченні витрат для підприємств тощо, до мережі Інтернет «перемістилася» й економічна злочинність. На жаль, через край високу латентність економічних злочинів, учинюваних із використанням інтернету, та відсутність відповідних статистичних відомостей у край складно підрахувати масштаб такої злочинності. Тим не менш, провідні аналітичні центри та правоохоронні органи розвинених країн світу констатують суттєве зростання як числа таких злочинів, так і завданих ними збитків, що позначається на пріоритетах правоохоронної діяльності.

Вказані обставини спонукають вітчизняні органи внутрішніх справ, зокрема підрозділи протидії злочинності у сфері економіки, переосмислити класичні підходи до оперативного обслуговування, модернізувати та адаптувати до сучасних умов оперативно-службову діяльність.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивченням проблем оперативного обслуговування займалися К. В. Антонов, О. М. Бандурка, Б. Є. Богданов, Р. А. Зінтарс, А. Г. Лекарь, В. А. Лукашов, В. Л. Ортинський, М. М. Перепелиця, М. А. Погорецький, В. Д. Пчолкін, Г. К. Синілов, Є. В. Токарев, І. А. Федчак та багато інших авторів. Більш докладно питання оперативного обслуговування об'єктів інформаційної діяльності розглядали І. О. Воронов, М. Ю. Літвінов, О. В. Манжай, А. Л. Осипенко, В. П. Поїзд тощо. Однак ретельний огляд сучасної наукової та навчально-методичної літератури засвідчив, що в Україні вивчення оперативного обслуговування об'єктів, які надають інформаційні послуги з використанням інтернету, комплексно не проводилось.

Ця стаття має на **мети** проаналізувати становлення оперативного обслуговування об'єктів, які надають інформаційні послуги з використанням інтернету, та визначити основні тенденції розвитку такої діяльності.

Виклад основного матеріалу. Аналіз наукових праць досліджуваної у цій роботі сфери дозволяє виділити два етапи розвитку оперативного обслуговування об'єктів, які надають інформаційні послуги

з використанням інтернету. По-перше, це власне етап становлення оперативного обслуговування як самостійного інституту оперативно-розшукової діяльності. Другий етап починається із впровадженням у сферу економіки інтернету, який дав поштовх до виникнення нових видів згаданого інституту.

Поняття «оперативне обслуговування», стверджує професор Ю. С. Білов, було введено циркуляром НКВС РСФСР від 29 листопада 1919 р. № 8388 для вирішення завдань забезпечення зберігання державної власності. Виконання цієї функції покладалося на спеціальні підрозділи робітничо-селянської міліції (промислому, залізничну, річкову тощо), які створювались на договірних засадах і зберігалися за рахунок тих об'єктів, на чий території виконували свої функції [1, с. 108]. Хоча у літературі зустрічаються й більш пізні дати виникнення означеного поняття. Варто зазначити, що згадана дефініція є характерною саме для радянської та пострадянської моделей правоохоронної, зокрема оперативно-розшукової діяльності.

Паралельно із розвитком оперативного обслуговування в органах міліції подібне до нього «чекістське обслуговування» почало впроваджуватися в органах безпеки. Одне з відповідних згадувань цього напрямку роботи на території УРСР вдалося віднайти в Інструкції «О постановке информационно-осведомительной работы окружных отделов ГПУ УССР» 1930 р., оприлюдненій Джеффри Бурдсом у 2006 р. у книзі «Радянська агентура. Нариси історії СРСР у післявоєнні роки (1944–1948)» [2, с. 192]. Згідно з цією Інструкцією об'єктами чекістського обслуговування визначалися: робочі; соціалістичний сектор із діленням колгоспників на прошарки; індивідуальний сектор, окрім куркульства; куркульство і наявні куркульські селища; національні меншини; інтелігенція міста і села; службовці по всіх апаратах; безробітні; колгоспний апарат; радянський апарат; адміністративно-судово-слідчий апарат; земельні органи; кооперація; військові об'єкти. Окремим параграфом інструкції було детально розписано обслуговування різних галузей промисловості. При цьому на кожен об'єкт обслуговування заводилась окрема інформаційна справа.

За результатами проведених досліджень можна зробити висновок, що від початку свого заснування оперативне обслуговування умовно було поділено на два напрями з різними цілями. Якщо перший напрям мав на меті боротьбу із державними злочинами, то другий охоплював боротьбу з рештою діянь, передбачених кримінальним законодавством. Інколи ці два напрями могли перетинатися, як от у рамках забезпечення економічної безпеки держави в період НЕПу. У цей період, пишуть О. Ю. Єліхін та О. Б. Мазохін, на економічні підрозділи ВНК–ОГПУ державою було покладено завдання боротьби з господарськими злочинами, розкриття контрреволюційних виступів, направлених на підлив господарських органів, охорона господарських таємниць, виявлення «агентів закордонного капіталу»,

а також «злочинної підготовки концесій, свідомо згубних для відновлення великої промисловості». Крім того, до ударної функції Економуправління Колегією ГПУ 20 липня 1922 р. було включено завдання з оперативного обслуговування транспорту [3, с. 59].

У наступні роки діяльність із оперативного обслуговування поштовою трансформувалася в окремих інститут оперативно-розшукової діяльності, розквіт якого припав на 70–80-ті роки ХХ сторіччя. Цей період часто називають найефективнішим у діяльності радянської міліції. Підрозділом, який частіше за інші використовував у своїй роботі інститут оперативного обслуговування, була служба по боротьбі з розкраданням соціалістичної власності та спекуляцією. Невипадково, що саме вихідці з цієї служби (наприклад, Б. Є. Богданов, Р. А. Зінтарс, М. М. Перепелиця, В. Д. Пчолкін) стали найбільш активними провідниками розвитку теоретичної структури інституту оперативного обслуговування.

Варто зазначити, що на теперішній час сенс та мета оперативного обслуговування цілком узгоджуються як із напрямками реформування правоохоронних органів щодо переорієнтування їх на здійснення сервісних функцій, так і з продовжуваною реформою системи оперативно-розшукової діяльності та кримінального процесу, коли головні акценти в оперативно-розшуковій діяльності було зміщено саме на виявлення та попередження злочинності.

Звертаючись до теми розвитку інституту оперативного обслуговування саме об'єктів, які надають інформаційні послуги з використанням інтернету, потрібно зазначити, що унормуванню діяльності із боротьби з високотехнологічними економічними злочинами передувала копітка наукова робота, яку варто розглянути більш докладно. У цьому сенсі потрібно віддати належне українській науці та законодавцю у сфері інформаційного права, адже базовий закон «Про інформацію» [4] в Україні було прийнято одним з перших на теренах колишнього СРСР у 1992 р. Незважаючи на вищезгадані успіхи у сфері інформаційного права, на жаль, вітчизняна наукова думка у 90-х роках ще відставала від російської у дослідженні відповідних проблемних питань оперативного обслуговування об'єктів, пов'язаних із використанням комп'ютерних мереж. Це підтверджується відсутністю українських дисертацій того періоду, присвячених досліджуваній проблематиці. Тому розгляд відповідних наукових праць слід розпочати з аналізу досвіду близького зарубіжжя, а вже потім органічно продовжити його вивченням українського досвіду.

Так, у 1995 р. з'являється робота В. М. Черкасова «Боротьба з економічною злочинністю в умовах застосування комп'ютерних технологій» [5], у якій опосередковано згадуються питання оперативного обслуговування відповідних об'єктів економіки.

Вже наступного року світ побачила одна з перших комплексних робіт, у якій висвітлено питання оперативного обслуговування

об'єктів, пов'язаних із передачею даних комп'ютерними мережами, – дисертація П. Б. Гудкова «Організація діяльності підрозділів кримінальної міліції із боротьби з комп'ютерними злочинами» 1996 р. Окремі напрацювання, висвітлені в дисертації П. Б. Гудкова, розкриває у своїй роботі А. Д. Тлиш [6, с. 77–78].

Серед іншого П. Б. Гудковим було розглянуто «деякі особливості організації оперативного обслуговування, зокрема визначення об'єктів, територій (місця концентрації криміногенних осіб, здійснення незаконних операцій, до яких належать і різного ґатунку комп'ютерні мережі) і осіб, стосовно яких поступає інформація про їх злочинні наміри, які підлягають оперативному прикриттю, агентурним забезпеченням цієї лінії». Також автор запропонував активніше застосовувати під час обслуговування об'єктів сучасні засоби комп'ютерної техніки та створені на їх базі спеціальні технічні засоби різного призначення.

На початку 2000-х років на теренах пострадянського простору, здебільшого його Європейській частині, з'явилася велика кількість наукових робіт, присвячених питанням боротьби з кіберзлочинністю. Водночас у цих роботах практично не приділялася увага саме оперативному обслуговуванню високотехнологічних об'єктів.

Вже наприкінці 2000-х років в Україні набув розвитку напрям досліджень щодо можливостей одержання та формування оперативно-розшукової інформації за допомогою комп'ютерних технологій. У цьому сенсі потрібно відзначити праці, присвячені аналітичній розвідці. Як слушно зауважує М. О. Дударець, за наявності труднощів у створенні надійних оперативних позицій на об'єктах оперативного інтересу саме оперативно-аналітичний пошук грає важливу роль в отриманні оперативно значущої інформації за рахунок використаних у ньому методів і охоплення великого масиву різноманітних джерел інформації [7, с. 108–109].

Враховуючи велику кількість об'єктів, які надають інформаційні послуги з використанням інтернету, а також переважну нечисленність персоналу цих об'єктів, представляється логічним широке застосування саме аналітичної розвідки у рамках здійснення досліджуваного виду оперативного обслуговування.

У 2008 році окремі питання, пов'язані із вивченням зарубіжного досвіду питань, які корелюються з цією роботою, займалися М. М. Перпелиця та О. В. Манжай [8]. У 2010 році до проблеми оперативного обслуговування лінії боротьби зі злочинами, вчинюваними у сфері комп'ютерної інформації, звертається М. Ю. Літвінов [9, с. 10]. Досить близькими до досліджуваної проблематики є і наукові пошуки І. О. Воронова, який одним із перших вводить до наукового обігу поняття «оперативне обслуговування об'єктів сфери високих інформаційних технологій» [10, с. 8].

У 2014 роках В. П. Поїзд, розглядаючи оперативне обслуговування сфери високих технологій, виділяє два моменти. По-перше, він

звертає увагу на те, що забезпечення ефективного оперативного обслуговування залежить від всебічного знання обстановки вчинення злочинів, типових способів (технологій) злочинної діяльності, класифікації та знання соціально-психологічних властивостей осіб, які становлять оперативний інтерес. Більш того, така інформація, на його думку, досить часто має стратегічний характер і дозволяє якісно підбирати та розставляти негласний апарат, формуючи потужні агентурні мережі. Другий аспект, який виділяє автор, стосується покращення оперативного обслуговування національного сегмента мережі Інтернет із боку працівників оперативних підрозділів. Для цього ним, серед іншого, виділено окремі блоки відомостей, які свідчать про можливу злочинну мету створення інтернет-магазину [11, с. 429, 433–434].

Взагалі, потрібно зазначити, що за час нашого дослідження було виявлено доволі незначну (не більше двозначного числа) кількість як вітчизняних, так і зарубіжних праць, присвячених консолідованому вивченню питань оперативного обслуговування і боротьби зі злочинністю на високотехнологічних об'єктах економіки. У будь-якому випадку в усіх вивчених роботах кінцевою метою оперативного обслуговування високотехнологічних об'єктів по суті ставилося оздоровлення криміногенної ситуації, налагодження роботи підприємств та зменшення матеріальних збитків від типових для обслуговуваних об'єктів злочинів.

Під час наукового пошуку нами було виявлено єдину працю, присвячену безпосередньо досліджуваному у цій роботі питанню: «Оперативне обслуговування об'єктів, які надають інформаційні послуги з використанням Інтернет», яка вийшла друком наприкінці 2014 р. та має здебільшого концептуальний характер постановки проблеми. У цій роботі автор, серед іншого, розкриває визначення поняття оперативного обслуговування об'єктів, які надають інформаційні послуги з використанням інтернету. На його думку, це система заходів, які здійснюються для забезпечення безперервного надходження і накопичення інформації про стан криміногенної обстановки з метою боротьби зі злочинністю на об'єктах, що надають матеріалізовані результати інформаційної діяльності споживачам через мережу Інтернет з метою задоволення їхніх потреб [12, с. 231].

Висновки. За результатами проведеного аналізу наукових розвідок у сфері оперативного обслуговування досліджуваної предметної області, а також спираючись на практичні напрацювання в цій сфері, можна виділити декілька тенденцій, які характеризують розвиток оперативного обслуговування об'єктів, які надають інформаційні послуги з використанням інтернету: переосмислення структури оперативного обслуговування; збільшення числа інформаційних об'єктів порівняно з кількістю класичних об'єктів оперативної уваги; ускладнення процесу розстановки сил і засобів на відповідних об'єктах через їх просторову розосередженість; збільшення ролі

комп'ютерних технологій та аналітичних підрозділів в оперативному обслуговуванні об'єктів; підвищення вимог до кваліфікації оперативних працівників; посилення інституту міжнародної взаємодії у рамках оперативного обслуговування відповідних об'єктів; швидке старіння методик оперативного обслуговування високотехнологічних об'єктів, що потребує впровадження легко змінюваної електронної бази знань для оперативних працівників; введення до правового обігу нової термінології та опису окремих технічних процесів.

Список використаних джерел: 1. Блинов Ю. С. Формирование понятий в оперативно-розыскной деятельности / Ю. С. Блинов // Вестник Владимирского юридического института. – 2008. – № 3. – С. 107–110. 2. Бурдс Дж. Советская агентура. Очерки истории СССР в послевоенные годы (1944–1948) / Джеффри Бурдс. – Москва ; Нью Йорк : Современная История, 2006. – 296 с., илл. 3. Епихин А. Ю. ВЧК–ОГПУ в борьбе с коррупцией в годы новой экономической политики (1921–1928) : монография / А. Ю. Епихин, О. Б. Мозохин. – М. : Кучково поле ; Гиперборея, 2007. – 528 с. 4. Про інформацію : закон України від 02.10.1992 № 2657-ХІІ // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 48. – Ст. 650. 5. Черкасов В. Н. Борьба с экономической преступностью в условиях применения компьютерных технологий / В. Н. Черкасов. – Саратов : СВШ МВД России, 1995. – 88 с. 6. Тлиш А. Д. Проблемы методики расследования преступлений в сфере экономической деятельности, совершаемых с использованием компьютерных технологий и пластиковых карт : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Тлиш Арсен Даурович. – Краснодар, 2002. – 254 с. 7. Дударец М. А. Совершенствование оперативно-розыскной деятельности оперативных подразделений таможенных органов России по защите от преступных посягательств при перемещении нефти и нефтепродуктов через таможенную границу Евразийского экономического союза : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.12 / Дударец Мария Александровна. – Люберцы, 2015. – 291 с. 8. Перепелиця М. М. Проведення оперативно-розшукових заходів у Великій Британії, Росії, США та Україні : монографія / М. М. Перепелиця, О. В. Манжай. – Харків : Друкарня № 13, 2008. – 248 с. 9. Літвінов М. Ю. Розкриття оперативними підрозділами ДСБЕЗ МВС України злочинів у сфері використання комп'ютерної інформації : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Літвінов Максим Юрійович. – Львів : ЛьвДУВС, 2010. – 20 с. 10. Воронов І. О. Оперативне обслуговування об'єктів сфери високих інформаційних технологій / І. О. Воронов // Бюлетень обміну досвідом роботи : наук.-практ. вид. МВС України. – Київ, 2012. – № 191. – С. 5–8. 11. Поїзд В. П. Оперативно-розшукова характеристика злочинів у сфері господарської діяльності, вчинених за допомогою високих інформаційних технологій / В. П. Поїзд // Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. – 2013. – № 4. – С. 428–436. 12. Болвінов С. П. Оперативне обслуговування об'єктів, які надають інформаційні послуги з використанням Інтернет / С. П. Болвінов // Сучасні проблеми правового, економічного та соціального розвитку держави : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 12 груд. 2014 р.) / МВС України ; Харків. нац. ун-т внутр. справ. – Харків : ХНУВС, 2014. – С. 231–234.

Надійшла до редколегії 16.04.2015

Жицкий Е. О. Развитие оперативного обслуживания объектов, которые предоставляют информационные услуги с использованием интернета

Проанализировано становление оперативного обслуживания объектов, которые предоставляют информационные услуги с использованием интернета, и определены основные тенденции развития такой деятельности. Выделены два этапа развития оперативного обслуживания объектов, которые предоставляют информационные услуги с использованием интернета: 1) становление оперативного обслуживания как самостоятельного института оперативно-розыскной деятельности; 2) внедрение в сферу экономики интернета, который дал толчок к возникновению новых видов упомянутого института. По результатам анализа предложено более широкое применение аналитической разведки в рамках осуществления исследуемого вида оперативного обслуживания.

Ключевые слова: оперативное обслуживание, информационные услуги, Интернет, оперативно-розыскная деятельность.

Zhitskii Y. O. Development of operative service of objects providing information services via the Internet

Formation of operative service of the objects providing information services via the Internet is analyzed; the main tendencies of the development of such an activity are determined. Two stages of the development of operative service of the objects providing information services via the Internet are distinguished. They are: 1) formation of operative service as an independent institution of operative and search activities; 2) implementation of the Internet in the economy area, which has provided an impulse to the emergence of new types of the mentioned institution.

The author has concluded that the sense and objective of operative service at the present time are fully consistent with both directions of reforming law enforcement agencies in their reorientation to perform service functions, and with the prolonged reform of the system of operative and search activities and criminal procedure, when the main emphasis in the operative and search activities were removed to detect and prevent crime. A wider use of analytical intelligence in the framework of realizing the studied type of operative service is offered. The author has defined several tendencies that characterize the development of operative service of the objects providing information services via the Internet. They are: rethinking of the structure of operative service; increasing the number of information objects comparing to the number of classical objects of operative attention; complication of the process of alignment of forces and means at the appropriate objects through their spatial dispersed; increasing the role of computer technologies and analytical units in operative service of objects; raising the qualification requirements for operative personnel; strengthening the institution of international cooperation in the framework of operative service of the relevant objects; rapid aging of the methods of operative service of high-tech objects that requires implementation of easy changeable electronic knowledge base for operative personnel; introduction of legal circulation of new terminology and description of certain technical processes.

Keywords: operative service, information services, Internet, operative and search activity.

